

Ethiek: Enkele vragen die hopelijk leiden tot verdieping

Ons genootschap heeft als motto: “In liefde werken aan een *menswaardige* wereld”. Woorden die direct aan ons gevoelens appelleren. Als we echter bedenken wat we er precies mee bedoelen, komen er vragen. Dit artikel is geschreven om reacties uit te lokken en zo te komen tot een nadere bepaling op welke wijze we aan het motto inhoud geven.

Rob Tijdeman

Ethiek is de leer van goed en kwaad. Het zegt wat nagestreefd moet worden in het leven, het goede, en wat vermeden moet worden, het kwade. De goede eigenschappen worden vanouds deugden genoemd, de slechte ondeugden of kwade aandriften. De zeven klassieke deugden zijn: rechtvaardigheid, wijsheid, zelfbeheersing, moed, geloof, hoop en (naasten)liefde, de zeven ondeugden: hoogmoed, hebzucht, wellust, wrok, gulzigheid, afgunst en luiheid.

Als je de zeven deugden bekijkt, vallen ze in twee groepen uiteen. De eerste vier zijn al door Plato [1] genoemd, waarbij het hem ging om de rechtvaardigheid, inhoudende dat ieder zijn deel krijgt. Voor Plato was rechtvaardigheid de belangrijkste deugd. Rechtvaardigheid houdt in dat ieder ‘het zijne’ krijgt. Om dat te bereiken zijn drie andere deugden nodig: wijsheid, moed en gematigdheid. Plato omschreef maatschappelijk aanvaardbaar gedrag, waarbij het een schande is als je er niet aan voldoet; denk aan zichzelf verrijkende bankdirecteuren en geldbeluste aandeelhouders. De deugdelijkheid van mensen is uit hun gedrag af te leiden. Dit leidt tot een schaamtecultuur waarbij belangrijk is hoe de samenleving over je oordeelt. De eerste vier deugden komen dus uit de klassieke Griekse cultuur voort.

De laatste drie, ‘geloof, hoop en liefde’ zijn ontleend aan Paulus [2] die benadrukte dat de liefde (in de betekenis van naastenliefde) de grootste van de drie is. Het gaat hier om het innerlijk van de mens. Het onvoldoende voldoen aan het gestelde ideaal roept schuldgevoelens op. Deze schuldcultuur is verbonden met zonde en boete; denk aan de biechthokjes in rooms-katholieke kerken. Bij Jezus en Paulus ligt de nadruk op het individu en persoonlijke relaties Dit betreft dus typisch christelijke deugden. [3].

Vraag 1: Zijn de zeven deugden voor apostolischen nog steeds nastrevenswaardig en de zeven ondeugden afkeurenswaardig? Is ons waardepatroon hetzelfde gebleven of hebben er wijzigingen in plaatsgevonden?

Tegenwoordig spreken we nauwelijks meer over deugden, maar meer over

waarden, waarbij we ons richten op de positieve kant en nauwelijks over wat je niet mag nastreven. Het wordt aan de wetgever en de rechter overgelaten te beslissen wat verboden en wat bestraft moet worden. Toch is het nuttig te erkennen dat de ondeugden ons geen van allen vreemd zijn en zou het kunnen helpen er open over te spreken hoe met die neigingen om te gaan. In deze tijd van individualiteit ligt de nadruk op de persoonlijke instelling. Deze ontwikkeling heeft haar goede kanten, want zelden is het mogelijk om als individu een goed inzicht te hebben in de achtergronden en omstandigheden van iemand die zich schandelijk gedraagt. Consequentie is wel dat de publieke moraal –datgene wat we als apostolischen, als Nederlanders, als groep gezamenlijk goed vinden- aan het verminderen is. Ons apostolisch motto, “in liefde werken aan een menswaardige wereld”, verwijst zowel naar een persoonlijk doel, in liefde werken, als naar een gemeenschappelijk doel, een menswaardige wereld. Regeringsleiders maken afspraken over het bereiken van gemeenschappelijke doelen, bijvoorbeeld over het klimaat, er zijn handvesten die mensenrechten vastleggen, maar hoe vindt de vertaling hiervan plaats naar het gedrag van het individu?

Vraag 2: Is ‘wat een menswaardige wereld’ betekent een gemeenschappelijk beeld, of bepaalt ieder dat voor zichzelf. Is het gewenst om expliciet te maken wat wij als apostolischen er onder verstaan of juist niet?

In dit verband is een artikel van A. Etzioni [4] vermeldenswaardig. In zijn artikel stelt hij vragen als: “Wat maakt een samenleving goed en waardevol?” en “Voor welke doeleinden zullen wij ons in de toekomst inzetten?” Hij betoogt dat wetten alleen gehandhaafd kunnen worden als slechts relatief weinig mensen ze niet in acht nemen en verder dat veel vormen van gedrag niet voortkomen uit angst voor straf maar uit zorgzaamheid en liefde. Hij stelt ook dat de consumptiecultuur voor de mens geen betrouwbare bron van voldoening en bloei is en eindigt zijn betoog met “wat nu nodig is, is dat meer en meer mensen de huidige economische crisis aangrijpen om zich te bevrijden van de obsessie met consumptiegoederen en de daartoe vereiste overmatige arbeid, en de voldoening vinden die transcendentale en communautaire projecten schenken aan hen die manieren vinden om te participeren in die vormen van het goede leven.”

Communautaire projecten betekent letterlijk gemeenschapsprojecten, maar verwijst wellicht tegelijkertijd naar een beweging van ‘communitairen’ die pleiten voor een aan de huidige maatschappij aangepaste vorm van gemeenschapsdenken (als tegenhanger van het hedendaagse individualisme), een breed gedragen ethiek. Transcendentiaal (bovenzinnelijk) gaat daar nog boven uit, verwijst naar religie en spiritualiteit, maar kan wellicht ook nog in de zin verstaan worden van “meer dan het gewone”, wat dicht bij de oorspronkelijke betekenis van het woord is.

Vraag 3: Kan het apostolisch gedachtegoed een bijdrage leveren aan zo'n nieuwe ethiek?

Zo ja, welke elementen zouden dat zijn?

Als er waardevolle elementen zijn die we als apostolischen kunnen inbrengen, dan is de vraag hoe dat kan gebeuren. Volgens mij speelt ons genootschap tot nog toe een verwaarloosbare rol in het maatschappelijke debat over ethische zaken en draagt het alleen indirect er aan bij. Pogingen om ons genootschap meer zichtbaar te maken in de samenleving worden hoofdzakelijk gericht op praktische projecten om de samenleving meer menswaardig te maken en op het bereiken van mensen die persoonlijk behoeftes hebben die in ons genootschap bevredigd zouden kunnen worden.

Vraag 4: Is het gewenst dat ons genootschap een rol gaat spelen in het maatschappelijk debat over ethische zaken? Zo ja, op welke wijze zou dat kunnen plaatsvinden? Is dat een taak voor het genootschap zelf of voor een ieder die zich daartoe geroepen voelt en ertoe in staat is?

Mocht u behoefte hebben op de hierboven gestelde vragen te reageren, dan wordt u uitgenodigd om uw gedachten daarover uit te typen en op te sturen naar de redactie van de rubriek Verdieping.

Literatuur:

[1] Plato heeft dit beschreven in zijn *Politeia*, De Staat.

[2] De Bijbel, 1 Korintiërs 13:13.

[3] Ik baseer me in deze alinea op Deel II van het boek *Geografie van Goed en Kwaad* van Andreas Kinneging, uitgegeven door Het Spectrum in 2005.

[4] Amitai Etzioni, Toezicht en regels maken geen einde aan het graaien, NRC Handelsblad, 25 mei 2009.

